

Paper presented at the DRUID-DIME Academy Winter 2009 PhD Conference on Economics and Management of Innovation, Technology and Organizational Change.

RUIZ ZAPATERO, G. (2005). ¿Por qué necesitamos una titulación de arqueología en el siglo XXI? *Complutum*, 16: 255-269.

Normativa

MCyT 2009. Borrador del anteproyecto de la Ley de Ciencia y Tecnología.

Pla Integral per a l'arqueologia a Catalunya. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. 2009.

Real Decreto 278/2007, de 23 de febrero, sobre bonificaciones en la cotización a la Seguridad Social respecto del personal investigador.

Documentos

ALCÓCER-MUÑOZ, B. (2007). Programa Torres Quevedo. Contratación de doctores y tecnólogos en empresas, centros tecnológicos y asociaciones empresariales. Pàgina web: <www.madrimasd.org/empleo/.../Pprograma_Torres_Quevedo.ppt> (acceso: 24 de marzo de 2010).

La carrera investigadora a Catalunya

Jordi Principal

El 2005, el llavors Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya féu públic el *Pla per a la carrera investigadora a Catalunya*¹⁸ en què s'exposaven unes línies d'actuació, unes etapes i uns instruments per tal de definir, fixar i desenvolupar una carrera professional d'R+D a Catalunya en el marc del Pla de Recerca i Innovació 2005-2008 (Ciurana *et al.* 2006: 7 i 13-28). Aquesta carrera, a la manera d'un *cursus honorum*, establia unes quatre etapes o fases progressives, amb uns teòrics instruments o mitjans amb les corresponents hipotètiques durades, per les quals el candidat havia de passar fins a assolir l'estabilització definitiva com a investigador: (a) Formació predoctoral, amb una durada estimada de quatre anys; (b) Formació postdoctoral, d'uns dos anys; (c) Preconsolidació investigadora, d'uns cinc anys; i (d) estabilització o consolidació investigadora, de caire indefinit.

Per a la primera etapa de formació predoctoral, un cop assolit el grau de llicenciat, la persona disposa dels programes de formació del personal investigador de la Generalitat de Catalunya (el Programa de beques de formació del personal investigador, FI), de l'Administració estatal (Programa de formació del personal investigador, FPI; Programa de formació del personal universitari, FPU), de la Unió Europea (algunes de les Accions Marie Curie), del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) i d'alguns centres de recerca o universitats com a complement del programa FI (com, per exemple, beques per a la realització de tesis doctorals de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, ICAC, o d'universitats com ara la Universitat Autònoma de Barcelona o la Universitat de Barcelona). Aquesta etapa s'acompliria entre els vint-i-tres i vint-i-sis anys.

Quant a l'etapa de formació postdoctoral, un cop assolit el títol de doctor i havent decidit continuar en ferm la professió d'investigador, s'espera que la persona vagi incorporant-se en unitats de recerca d'entitats (públiques o privades), diferents de la de realització de la tesi, i preferiblement a l'estranger, on pugui prosseguir la seva formació però mostrant més iniciativa i responsabilitat. Com a instruments, existeixen diferents programes: el programa de Beatriu de Pinós (contractes postdoctorals en modalitats a l'estranger o a Catalunya) o d'altres més específics (com ara les beques postdoctorals Generalitat de Catalunya-Fulbright BFUL), pel que fa a la Generalitat de Catalunya; l'Administració estatal disposa dels programes Juan de la Cierva, Torres Quevedo o del Subprograma Nacional de Movilidad Postdoctoral en Centros Extranjeros; i la Unió Europea diverses modalitats dins les Accions Marie Curie. L'etapa s'acompliria entre els vint-i-set i vint-i-vuit anys.

Durant la tercera etapa o de preconsolidació investigadora, la persona hauria de poder crear el seu propi grup i definir una línia d'investigació en una entitat o bé integrar-se plenament en una unitat de recerca. Amb aquest objectiu, des de l'àmbit català, la Institució Catalana de Recerca i d'Estudis Avançats (ICREA) convoca els contractes ICREA Júnior perquè l'investigador pugui desenvolupar la seva tasca en institucions catalanes tant privades com públiques, amb una durada de cinc anys; el programa estatal Ramón y Cajal també hauria estat dissenyat amb aquest propòsit. L'etapa s'hauria d'acomplir, doncs, entre els vint-i-nou i els trenta-tres anys.

En darrer terme, l'etapa de consolidació i d'estabilització significaria l'obtenció d'un contracte permanent o indefinit, un cop superada la fase precedent. En l'àmbit català, per al sector públic, els contractes ICREA Sènior complirien aquesta funció ja que permeten als investigadors el desenvolupament, de manera estable, de la seva activitat en el marc de les universitats i centres de recerca; també el programa de contractació de professorat universitari de la Generalitat de Catalunya en base a la LUC¹⁹ (inicialment programa Serra Hunter), ha permès l'estabilització d'una part important del personal sorgit de l'etapa de precon-

18. <http://www.gencat.cat/diue/doc/doc_75341895_1.pdf>.

19. Llei 1/2003, de 19 de febrer, d'Universitats de Catalunya (DOGC 3826, 20.2.2003, pàg. 3326).

solidació investigadora (bàsicament investigadors del programa Ramón y Cajal). A escala estatal, l'accés a l'organigrama d'investigació del CSIC ha estat una de les sortides clàssiques per a la consolidació; d'altra banda, el Programa I3 ha volgut ser el catalitzador d'aquests processos d'estabilització en centres de recerca i universitats mitjançant l'ofertament d'un incentiu i una plataforma per a garantir les contractacions indefinides.

Aquesta seria la proposta, la visió teòrica de la carrera investigadora i dels mitjans a disposició per implementar-la, però la realitat no resulta tan idíl·lica.

Actualment a Catalunya no disposem encara d'un nou Pla de Recerca i Innovació (PRI), sinó que es manté encara "vigent" l'anterior, el PRI 2005-2008, ja que les previsions de redacció/realització del corresponent a partir del 2009 no s'han materialitzat. Tanmateix, al final del 2008 es consensuà i veié la llum el Pacte Nacional per a la Recerca i la Innovació²⁰ (PNRI), amb la voluntat de ser el full de ruta de les polítiques de recerca i innovació a Catalunya en els propers quinze anys. En els objectius 1.2, 1.3 i 2.1 s'insisteix en la necessitat d'incrementar el nombre de doctors i personal investigador en general i d'enfortir el sistema públic de recerca. De fet, el nombre de personal investigador EDP²¹ a Catalunya féu un salt considerable entre el 2007 i el 2008 quan es passà de 25.063 a 26.398,²² però lluny encara dels 10 en tant per mil sobre la població activa que es posa com a fita el PNRI o dels 8 en tant per mil que per al 2010 es plantejava la Comissió Europea (Ciurana *et al.* 2006: 10). Així mateix, cal tenir present que d'aquests 26.398 investigadors EDP, el 18,8% treballaven a l'administració pública, el 40% en institucions d'ensenyament superior i el 41,1% en empreses i IPSFL.²³ I aquest indicador serveix per confirmar que el domini tant pel que fa a la despesa com a la massa crítica d'R+D a Catalunya l'ostenta el sector privat, que també gaudeix de les polítiques públiques de recerca en relació amb la formació del personal i la carrera investigadora. Dissortadament, la carrera investigadora en arqueologia no pot beneficiar-se ara per ara d'aquests instruments vinculats a l'empresa privada per la simple raó que el sector empresarial arqueològic a Catalunya no disposa de la capacitat d'R+D exigida i reconeguda per l'Administració per tal de poder participar del sistema de recerca i innovació català actual, atès que els barems que imposa la mateixa Administració estan elaborats en funció de sectors econòmics en els quals l'arqueologia no hi té cabuda; però en tant que l'arqueologia ha esdevingut en els darrers anys una activitat econòmica i empresarial important, amb una considerable potencialitat i capacitat d'R+D+I, potser l'Administració pública hauria de reconsiderar alguns dels seus plantejaments. Així, una possible via vinculada a la progressió d'una carrera investigadora vers el món de l'empresa podria obrir-se de manera alternativa, via que, ara per ara, roman tancada.

20. Equivalent a dedicació plena.

21. Instituto Nacional de Estadística.

22. Institucions privades sense finalitat de lucre.

23. Àmbits de les ciències, les tecnologies, les enginyeries i les matemàtiques.

Amb tot, de vegades la pregunta que un es fa és si d'alguna manera la presència estratègica de la recerca en la nostra disciplina (o de manera més general de les Humanitats) té un espai en aquestes polítiques públiques. Resulta prou il·lustratiu l'objectiu 1.2 del PNRI en què de manera explícita només es considera la necessitat d'incrementar el personal de recerca en funció de formar professionals CTEM²⁴ i, per contra, només de "valorar" el paper i l'adaptació de les ciències humanes i socials al sistema d'R+D+I en funció de nous perfils o de sectors econòmics rellevants. La veritat és que tampoc no és una sorpresa que entre els objectius estratègics de l'Administració pública en matèria de recerca, la nostra disciplina o àmbit d'actuació no hi aparegui reflectit.

Amb tot, és interessant la recent proposta del Pla d'Acció Integral que al llarg del 2009 s'ha anat elaborant a redós del Pla Integral per a l'Arqueologia a Catalunya²⁵ (PIACAT), impulsat pel Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, que si bé no s'ha materialitzat en cap acció concreta encara i no s'ha definit cap calendari per a la seva aplicació i execució, sí que ha demostrat un cert grau de sensibilitat per part de l'Administració catalana vers la problemàtica específica de l'arqueologia. El Pla d'Acció planteja, entre d'altres punts, l'elaboració d'un Pla de Recerca d'Arqueologia i Paleontologia amb l'objectiu de promocionar una política científica específica en arqueologia com a objectiu estratègic de país, en què una de les branques de la línia de subvencions destinada a implementar-lo s'orientaria vers un programa de beques predoctorals propi, basat en la recerca i l'estudi dels fons arqueològics. Així mateix, el Pla reconeix tant el potencial com la capacitat investigadora del sector empresarial arqueològic i dels museus, i atorga també un paper destacat en la política de recerca al Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Si tornem ara a considerar el desenvolupament de la carrera investigadora en arqueologia a Catalunya tal com està plantejada avui dia, i la seva teòrica meta, és a dir, assolir l'estabilització/consolidació, les opcions o instruments que la progressió d'etapes marca es van reduint en funció d'un teòric criteri de concurrència i excel·lència, a través d'una selecció de persones i candidats. Tanmateix, la realitat és que actualment existeix més demanda de carrera investigadora que no pas ofertes d'instruments per poder-la desenvolupar, ja que les persones que volen optar a una carrera investigadora, un cop han assolit els graus de llicenciat o doctor, són més de les que les convocatòries "instrumentals" poden assumir. Una de les conseqüències d'aquest efecte "coll d'ampolla" és la proliferació d'un nombre important d'ISRR²⁶ en les

24. <<http://www.piacat.cat>>.

25. Investigadors sense remuneració regulada. Vegeu, per exemple, Informe ISRR (2008).

26. Un exemple d'això seria el Programa Francesca ça Torra que va néixer el 2005, dins del Pla per a la carrera investigadora de Catalunya com un instrument que es descrivia de la manera següent: "Als investigadors i investigadores vinculats al programa estatal Ramón y Cajal que finalitzin els seus contractes de cinc anys i no s'hagin pogut estabilitzar en les universitats i/o centres de recerca, el DURSI els garantirà l'estabilització

diferents etapes de la carrera, que no volen renunciar a ella un cop el sistema els hi ha negat l'accés; la seva producció científica és generalment quantificada per les institucions en el marc de les quals desenvolupen la seva recerca com a inputs d'investigació propis, sense que moltes vegades els sigui reconeguda aquesta tasca, o simplement acompleixen activitats professionals de menys qualificació respecte de la seva formació, en una clara situació de *brain waste*.

La meta final de l'estabilització ha passat, i encara passa, pel reconeixement no tant d'una carrera investigadora amb majúscules, pròpia i independent, diferent de la lligada a la docència (l'única que es concebia al nostre país, fora de l'àmbit del CSIC, abans de l'entrada al segle XXI), sinó per l'acceptació de la necessària existència de la categoria laboral "investigador". A Catalunya, si bé sempre han existit els investigadors de plantilla dins l'escala del CSIC, no fou fins al 2001 quan, amb la convocatòria dels primers contractes ICREA, es començà a trobar aquesta figura a les universitats. La primera convocatòria del programa Ramón y Cajal (2001) va permetre, de fet, donar forma a aquesta figura, però va generar un problema a mitjà termini, ja que de manera no programada s'havia creat l'etapa de preconsolidació investigadora sense preveure la posterior d'estabilització. Les solucions, des d'aquell moment, no han deixat de ser conjunturals i de vegades resoltes *ad hoc*, i malgrat els intents que des del 2005 s'han anat succeint per "racionalitzar" aquesta figura i dotar-la d'un curs o carrera que reflectís la seva existència paral·lela, tant la gestió confusa i, a voltes, erràtica de les polítiques de recerca com la crisi econòmica en què estem immersos des del final del 2008 no han ajudat gaire a aclarir el panorama. Per exemple, les universitats catalanes no han permès la contractació del personal sortint de l'etapa de preconsolidació com a investigadors incorporats a les seves plantilles, i han "maquillat" aquest fet a l'empara de la LUC, accedint només a l'estabilització dels investigadors com a professors agregats (esperit del programa Serra Hunter); aquest fet posa de manifest de manera prou clara que les universitats han renunciat a la figura de l'investigador com a categoria professional pròpia, estructural, si no és associada al fet docent; però, per contra, no refusen assumir-la i integrar-la al seu sistema si el finançament d'aquestes places és extern, malgrat que es tracti de contractacions indefinides, com ara el cas dels ICREA Sènior. En canvi, la creació de diversos centres de recerca a partir del 2000, entre ells l'ICAC, dins del sistema de recerca i innovació

mitjançant la seva contractació en fundacions, centres de Recerca o institucions a Catalunya, definint un programa específic anomenat Francesca çà Torra". Actualment, el *Programa Francesca çà Torra d'intensificació de la recerca a les universitats del sistema universitari de Catalunya* té un altre sentit (versió 2008). Així mateix, la crisi econòmica ha comportat que les convocatòries siguin més reduïdes i no tan regulars com en ocasions anteriors (cas del Subprograma Nacional de Movilidad Postdoctoral en Centros Extranjeros). D'altra banda, la situació d'incertesa quant a les dotacions econòmiques i sostres competencials resulta a Catalunya encara més palesa amb una Llei de finançament autonòmic no exempta de polèmica en relació amb la seva aplicació i un Estatut d'Autonomia pendent d'un recurs d'inconstitucionalitat.

català, ha permès que aquesta figura es materialitzés no només vinculada al programa ICREA, sinó com a necessitat estructural *de facto* pròpia d'aquests centres.

Però no solament hi ha espai per a l'R+D+I en arqueologia a les universitats o als centres de recerca, sinó a l'empresa i també als museus, que han d'assumir i creure's cada cop més la seva capacitat i potencialitat, la possibilitat de disposar de la suficient massa crítica per crear, desenvolupar i mantenir unitats de recerca pròpies, dins l'organigrama del sistema de recerca i innovació català. Els museus, en aquest sentit, poden ser espais d'estabilització del personal investigador viables, acceptats i ajudats pels programes d'R+D+I de l'Administració, personal que ha de comptabilitzar-se com un input més d'excel·lència en la qualificació de les activitats que els són pròpies. El Museu d'Arqueologia de Catalunya ha obert una porta en aquesta direcció, assumint la figura de l'investigador des del 2005 com a part integrant de la seva estructura, fet que ha portat al reconeixement d'aquesta categoria professional, la d'investigador amb unes funcions i deures específics que li són propis i el defineixen, en el marc competencial del personal laboral de l'Administració catalana.

Amb tot, però, alguns sectors continuen pensant que els contractes que han ajudat a definir la figura professional de l'investigador, que han trencat el gel i que han fixat les bases de les etapes de preconsolidació i d'estabilització en base a convocatòries competitives i avaluacions d'excel·lència, com ara els Ramón y Cajal, Juan de la Cierva, Beatriu de Pinós o els mateixos ICREA, no són altra cosa que beques (postdoctorals, però). Aquesta actitud, a banda de mostrar un cert grau d'ignorància i incomprensió en relació amb la realitat actual no deixa de mostrar una inconscient, si es vol, forma d'infravaloració de les persones que amb esforç i tensió, i sempre sota el punt de mira, han anat forjant una carrera diferent, que es troba encara en procés de consolidació.

Jordi Principal

Museu d'Arqueologia de Catalunya
Pg. Santa Madrona, 39-41
08038 Barcelona
jprincipal@gencat.cat

Rebut: 04-02-2010

Bibliografia

CIURANA, B., CADEFU, J., ALAY, O., VILALTA, J. M. (2006). La carrera professional del personal investigador a Catalunya. *Polítiques i projectes de la Generalitat. Coneixement i Societat*, 12: 6-45.

Documents

INFORME ISRR (2008). Investigadores sin remuneración regulada. Los más precarios entre los precarios. Comisión de documentación, Federación de Jóvenes Investigadores/Precarios. Página web: <www.precarios.org/Investigadores+sin+remuneración+regulada> (acceso: 31 de marzo de 2010).